





EX
LIBRIS



DR
GEYSÆ
BALLAGI



2002

2012

BALL 4

23 - 33

1. Honvédeknek kotelossig mint államőrös csalaik s egyben lehor. 72.
galmarott történet. Magyarok fordította Dorján. 1856.
2. A magyar nemzet sutt jöjje. Fordita és kiadja Kósa János. 1856.
3. Österreich und Ungarn. Von Ignatz Csendesi. 1867.
4. Die Juden und die Judenfrage. Von Dr. Vincourt. 1866.
5. A kényszerű kényszer. Tota Mocsány Lajos. 1866.
6. Plaudereien eines pensionierten Hauptmannes über Magyaren.
vaterländische Politik. 1866.
7. Topografie aus dem ungarischen Reichthum. 1869.
8. Th. Türk Rák us beride Pest-Ferencvárosi várostörök jón. 1869.
9. Ballagi Mór várostörök. 1869.
10. A csomóval meg nem felelhető "feladikony ember." Ballagi Mór.
11. Barba Zsigmond pestvárosi főjegyző emlékeztető Rottenbitt.
néhai főjegyzőnek fellett. 1871. 11 p.

24
23

HONVÉDELMI KÖTELESSÉG

MINT

ÁLLAM ERŐ

ÉS

CSALÁDI S EGYÉNI TEHER.

IRTA

EGY NYUGALMAZOTT TÖRZSTISZT,

MAGYARRA FORDITOTTA

DOMJÁN.

Pöschl
ny. őrnagy

GYÖRÖTT, 1856.

NYOMTATTA SAUERVEIN GÉZA.

HONVÉDELMI KÖTÉSKÉZ

NYÚJ

ALMAZ ÉRŐ

23

CSALÁDI ÉS EGYÉNI TITKAR

NYÚJ

NYÚJ

DE BALLACI GÉZA.

NYÚJ

NYÚJ

Hasznosnak és czélszerűnek látjuk, a védkötelességről elmélkedni, mivel egyrészt a védkötelesség némely országban, az állam erejének egyik főtenyezőjét képezi, melyet számtalan egyének családjukkal együtt, más jobbágyokhoz képest, véghetetlen nagy aránytalanságban szolgálnak le, — más részt, mivel a státus tudományi könyvekben, hol a nemzetek gazdagságáról, nemzeti gazdaságról, államháztartásról van szó: e tárgyról vagy éppen semmi, vagy csupán csak az álló seregről, mint természetlen erőről, és adóemésztőről van említés. Természetes a tárgynak ily oldalról szemlélete oly országban, hol védkötelesség nem létezik; de annál nehezebb felfogni, hogy az oly országbeli írók is, kiknél a személyes hadi szolgálat, alkalmasság és sorshuzás szerént, mint államkötelesség áll fen, — s noha ezen írók, a nép anyagi boldogságát maguknak studiumá tévék, — a többé vagy kevésbé nyomasztó adók közti különbséget kimutatták, s általában a nép jóléte éránt érzelmeket tanusítottak: — mégis felvett tárgyunkra nézve, semmi vizsgálódásokba nem bocsájtkoztak. Művek és iratok a védkötelességről ritkán jelentek, és ha jelentek is, ezekben csak egyes országok voltak szem elé tűzve; *) — de egyenesen a védkötelességről, s ennek méltányos elvek szerénti alkalmazásáról, a kárpótlásról, ha e kötelesség igen aránytalanul, s az egész életre beható áldozattal szolgáltatnék le: soha sem volt alkalmunk valamit olvashatni, vagy csak hallani is, hogy ilyes valami nyilvánosság elé került volna. Ha az írói kar néma volt is e dologban, annál hangosabban valának a szenvedők panaszzai, kiket ez aránytalanság

Értekezés.

E tárgyról
értekezés
ritkasága.

*) Piringernek magyarországi banderiuma; és a lefolyt husz év alatti Hermes című időszakos lapokban a felső ausztriaiak katonai kötelességéről.

A teher
egyenlőtlensé-
g.

és veszteség sujtott, — de ezek is elhallgattak, mivel a nyomottak számára nem volt bíróság, hol sérelmüket le tehették volna; s mivel a szenvedések, csak egy kevésbé tisztelt néposztályt érték: a népboldogító szónokok nem sokat törődtek vele. Az aránytalanság és egyenlőtlenség nehéz ideje, melyben a legszegényebb jobbágyok éltek fogytáig hadiszolgálatra valának kényszerítve, (a vagyonosak kivételesek voltak, vagy pénzzel kiválthatták magukat) kényszerítve mondjuk, mi a hadiszolgálatnak sem volt javára, mert a csapatok ilynemű összetételénél, melynek anyagát a nép legaljasabb része képezé, a büntető jog gyakori alkalmazását igényelte — azon positiv időket szerencsésen túlhaladtuk. Szelidebb szelleme az állampolgári jogoknak, melyek az állam kezdetnél az ember és ember közti terhek viselésében közönségesen igen nagy aránytalanságot mutatnak fel, s melynek megváltoztatása csak monarchiákban szokott békés uton bekövetkezni — végre e térre is kiterjeszté jótékonyosságát; — az eddig fenállt rendszerek, lassanként jobban kiegyenlítő szabályoknak adtak helyet, — sőt a megváltási rendszer is, mely szerint bizonyos meghatározott összeg pénzért, a' kivétel minden egyéb különbsége nélkül, magát kiválthatta: szerencsésen legyőzött; s így a kellemetlen hatású alkalmak kikerülvők, melyeket az ilynemű kiszabadulások általánosan és bizonyos esetekben előidézték, hol t. i. a besorolt egyén a hátrány szenvedése pillanatában látni kéntetett: hogy a kinek pénze van, s fizetni akar, ha az egyébként haszontalan ember volt volna is, a hadiszolgálattól mentessé lett! Jelenleg az alkalmazottak közt egész a sors huzásig, nincs többé különbség, és csak kevés, talán nagyon is kevés kivételnek van helye. Mi kegyeleti okokból kívánnók, hogy minden egyetlen fiu, ha szülei úgy akarják, vagy ha árva s becsületes egyén — családi birtokához mért összeg pénzért, s még nemű szolgálatokért — magát a katona kötelességtől megválthassa. E pontról később még bővebben szölandunk.

Önkéntesek
és köteles-
ségek.

Célszerűnek látjuk, — mielőtt arról mi a hadkötelességre nézve jelenleg főn áll, s ehhez a még főnmaradt kívánni valónkat hozzáadván — értekeznénk, némelyeket a

toborzott harczosokról előadni, mivel amazokkal t. i. kik a hadkötelességből kerültek ki összehasonlítani, azután combinatióba venni akarjuk azon nyomás enyhítésére, melyet a honvédelmi kötelesség okoz.

Toborzott seregek, különösen a kereskedelmi államokban használtatnak, melyek természetüknél fogva köztársaságok vagy ezekhez rokonok. — Nem ide tartozik egyik vagy másik kormányforma előnyeit megítélni, bizonyosan az a legjobb, mely az államnak leghosszabb életet, s az államnépnek legbiztosabb igazságot, magosnak mint alacsonynak, gazdagnak mint szegénynek nyújthat. Szabadelvű köztársaságban az állampolgárokat, az álló seregbe besorozni, alig lesz kivihető, kivívén (és a személyes hadkötelesség csak ezen esetre szorítkozik) ha az állam élete veszélyben forog, vagy az uralkodó nép, mint őt nevezni szokás, kevésységből, elbizakodásból zaklatva van. Kereskedelmi államban, — mely köztársaság, vagy ehez kormányformára hasonló, — ha a hadi szolgálatra alkalmas egyén, több vagy kevesebb évig a seregben szolgálni kényszerítenék — míg az erre alkalmatlan egyén, idejét gazdagsága szaporítására fordítaná — ez aránytalanság csak hamar kitűnnék, s ily rendtartás azonnal igazságtalannak kiáltatnék ki; köztársaságban szegény és gazdag ellene szavazna; a nagyon meghatározott, azaz nagyon bevonat monarchiában hasonlóan, valamely felekezett, annak eltörlését hamar zászlójára tűznék, és mivel okvetlenül bekövetkeznék, hogy a szegényebb — a mindig nagyobb rész — tulajdon javára a dolgot pártolná: így a hadkötelesség, ha már behozva volt volna is, itt is végéig érnék. Mindenek előtt az önkéntes seregeket akarjuk, az ellentét kedvéért, a hadköteles seregekkel összehasonlítani. Az egyénre nézve, az önkéntesről röviden csak azt lehet mondani: „volenti non fit injuria“ s a ki felcsap, hogy egyéb foglalkozásoktól megmenekülhessen: családjának nem lesz nagy hasznára, ha a hadi szolgálattól is kimarad. — Az önkéntes szabadon lép a zászló alá, előtte tudva lévő feltételek mellett, s szolgálata legalább is fölér, a hadkötelesével, sőt egyoldalúlag tekintve, az önkéntes elsőbbséget érdemel, mivel önként

A hadköte-
lessek jobb-
sága.

belépve, választott állásához a megkívántató és szükséges kedélyt, és közönségesen egészsége öntudatát hozza magával. — Továbbá az önkéntes élete pályáját a katonaságban megalapítottak tekinti; s mivel előbbi sorsát, csak azért változtatta meg, mivel az nékie nem tetszett, vagy mivel a katona élet nékie még jobban tetszett, következőleg ritkábban van óhajtása előbbeni viszonyaihoz visszatérni, mint annak, ki kényszerítésből erőltetve szolgál, s ez oknál fogva amaz közönségesen tovább is szolgál, sőt az örök élelmezés reménye mellett, gyakran egész a rokantságig. Minden esetre nagy előnyök, mivel az öreg katona sok tekintelben többet ér a fiatalnál, de leginkább mivel az öreg katona a terhek viselésében s ezerféle törődésekben sokkal kitartóbb, s a betegségeknek kevésbe van alávetve. De a határozott külömbség az önkéntes és köteles seregek közt, leginkább az utóbbiak hűségében tűnik ki igazán, midőn a viszályok bekövetkeznek, és az állam lételeérti nagyobb biztosságban egy hatalmas külföld ellenében; — s mivel az államok, melyeknek csak önkéntes seregük lehet, tartalékkal soha sem bírnak, de egy könnyen nem is szerezhethetnek; mivel a szabadelvű kereskedelmi államnak népe — melynek csak ily serege van — vagy más szóval, az oly államnak, melyben a kegyelet, minden viszonyokban, végre a hon eránt is gyöngébb lesz — közönségesen a fegyverforgatásban (egyébb foglalkozások miatt, vagy a kormány akaratából) egészen gyakorlattal marad; önkéntes sereget pedig csak annyira és csak addig lehet kiegészíteni, a meddig a pénz tart, s meddig önkéntesek találkoznak. Karthágóra emlékszünk, — s Nagy Sándor utánni Makedóniára és Syriára; Ez államok a hadi tudományokban Romával egyenlők valának, mégis, két három háboru után Romának, ezen kegyeleti államnak zsákmányul estek! kegyeleti államnak nevezzük itt, mivel a katona szolgálatot vagyis a feláldozás szolgálatát, mint hazafi kötelességet kívánta, s meg is kapta. *)

*) Nem lehet föltetni, hogy azon államok kormányzói Róma

Hosszabb időnkig tartá fön magát Konstantinápoly sokféle és hatalmas ellenei daczára, mivel hadi tudománya, sok ideig túlnyomó volt, és zsoldosai keresztényekből állottak, s ezeknek barbár ellenséggel, hitük elleneivel volt dolguk, — és ha a zsoldosokban a byzanti állam eránt, vagy erre vonatkozva, ennek uralkodói nem voltak képesek a kegyeletet felgerjeszteni, úgy kipótolta azt a vallási kegyelet, s a kereszténység lön nékiek az egyetemes nagy haza! Midőn később a törökök, a hadi tudományban a byzantiakat utólérték, és végre felül is múlták: a kelet roma; állam is, mely már régibb idők óta a kereskedői érdeknek volt alárendelve, — elsűlyedt, míg ostromló, kegyeleti nép, vallás, pátriarchalis hagyomány, és a janitsárok intézete által, a harczot tökéletes erővel kivívták. Ezen janitsárok mint a Sultánnak fogadott gyermekei neveltetvén, ismét a kegyelet viszonyában szolgáltak. Midőn a különbséget, melyet állam elvek (a mint t. i. ezek kegyeletre vagy nem kegyeletre vonatkoznak) hatáskörükben előidézhetnek, történelmi tények felmutatásával iparkodtunk felvilágosítani, eszménkel igen széles térre vetődtünk, mely a mint mi a dolgot tekintjük, nem kisebb, mint maga az egész néplakta föld, melynek uralkodásában, a kegyelet azzal, mi nem hozzá tartozik t. i. játékszellem, röviden mondva: játék (mint szellemi indító erők) megoszlik, mely Kegyelet és játék. erők hol világosabban kitűnnek, egymást elütik, noha sokszor egymással érintkeznek, és egymásba is fonódnak. Legyen hát szabad, mivel a kalonának állása, vagy a kegyelet területén, vagy a játék határában van, ezen erők fogalmáról, mint mi értjük, egy pár felvilágosító szót elmondani. Kegyeletnek nevezünk minden jámbor szeretetet, a tárgy eránti lemondásnak és feláldozásnak minden következményével, — legyen a szeretet tárgya atyánk, anyánk, urunk, ország fejedelme, vagy maga a haza, mely a nélkül is minden egyebet mit imádvá szeretünk, magában foglal. Játék pedig minden és egyes cselekvés iparkodás, mely kegyelet nélkül is megtörténik

felsőbb gének okát be ne látták volna, hanem ezen államak nem voltak azon helyzetben, elvüket, mely a kegyeletet egészen kizárta, megváltoztathatni.

és végbe megy, a tárgy mely után törekszünk, vagy melyet kezelünk, lehet közömbös vagy rossz, sőt megvetendő. Ide tartozik a különbféle s mindennemű üzleti nyereszkesedés, általában minden adás-vevés, ha ez, nem egyenesen a természet és kézműves közt egyrészt, és a fogyasztó közt másrészt történik, következésképp hol a nyeresemény, csak a jó alkalom eszközlése által eredt. Távol vagyunk attól, hogy a kereskedést mellőztetve kívánjunk; sok oldalú jótékonyága van annak, munkára serkent (ora et labora) s a csürök, melyeket nyereszkesedési célból megtölt, a bekövetkező inségnek készletei; — ez itt kérdésen kívül marad; hanem csak azt tartjuk a kérdés eldöntésére, t. i. hogy az állam tartóssága, a nemzetnek jobb céljainak hathatósabb előmozdítása, jobb erkölcsök és szelidebb lelkület elérése a végső taglalásban attól függ: hogy kegyelet vagy játék nyerje-e az előbbséget a népben; s így a kormány az egyikben, vagy másikkban keresse tulajdon erejét, — és védelmére valjon önkéntes, vagy köteles harczosai legyenek-e? Elméletben e választás a népnek és államnak javára, hogy ennek tartóssága legyen, nem lesz nehéz; de a gyakorlatban, az államnak nincsenek mindig oly helyzetben, hogy az önkéntes és köteles seregek közt választhatósanak, minthogy a tengermelléki államokban e választás könnyű, a belfekvő államokban pedig sokkal nehezebb lehet.

A kormány
választása a
kegyelet és
játék közt.

Kissebb területek e tekintetben úgy látszik, több önkénnyel határozhatnak. Láta a világ Romát és Spártát (a tengerhez nem messze fekvő államok) mint kegyeleti államokat virágozni; az egyik megveté a kereskedelmet — a másik egészen kizárta azt területéből — míg Athen, mely szintén nem kikötő város, különösen a kereskedelem által és mi ezzel kapcsolatban áll, persze csak rövid időre, a világ csodálatára, a hatalom igen magas fokát érte el.

A nagyobb államok geographiai fekvésük által föltételeztetnek, és megjegyezzük hogy: noha a benső államok kevésbé alkalmasak a kereskedelemre mint a tengermellékiek — mégis azok a kereskedelmi érdekeknek alá lehetnek vetve, — de a néptömeg ott a nyereszkesedéstől egészen

idegen marad, és soha sem véendi fel, egy kereskedő nép arcvonásait, sőt ha erre törekednék is az ember, minden közlekedési eszközök daczára nagyon csalódnék, mert az eszközök, melyek itt mint kereskedői néptől megvárhatók valának, a népesség számával nem fognának aránylag kitűnni; mivel a kereskedelem magosabb virágzását a külföldi egyenes érintkezéséből kapja; ez érintkezés pedig a benső államokban, soha sem találhatik fel kellő mértékben. Ez egyetlen okból is már (az állam benfekvésénél fogva) kiderül hogy ily államban, önkéntes seregeket elegendő számban előállítani teljes lehetetlen, s még ezen felül itt még több és nagyobb seregek igényeltetnek, mivel a határos szomszéd államok számosabbak.

A hol már az államnak ily állása föltételeztetik, hogy t. i. az álló seregeknek legnagyobb részét oly egyénekből kéntetik össze állítani, kik kötelességből szolgálnak, ily státusban az állam erőnek valódi parancsoló kormányzója maga az állam fejedelme! — és soha sem lehet többé csak egy felfogadott (szinte nehéz nem mondani bérelt) vállalkozó, a nép és haza védelmezője! A parancsoló kormányzónak viszonyaira pedig elkerülhetlen szükséges a kegyelet; s azon népnél melynek kebeléből a hadi erők vétetnek, természetes hogy annak a kinek földbirtoka van, kötelessége is azt védelmezni, a kinek pedig nincs, annak nem lehet egyenes kötelességül felróni, hogy azt védelmezze, miből egyenesen semmije sincs, ha csak erre nincs felbérelve. — Azonban a jótétemények, melyeket az állam községek minden egyénnek, még a proletárius gyermekének is, kiszolgáltatnak — hálás elismerést kívánnak; s így minden esetre kötelességé válik a haza védelme, ha mindjárt kisebb mértékben is. — E mellett minden egyénnek mint az összes nemzetnek egysége, kötelességében áll, az összes nemzetnek védelméhez a lehetőségig járulni. Azok, kik minden tekintet nélkül, a népet egészen az államban felolvastva akarják tudni, véleményünket nehezen fogják helyeselni; de mi azt hisszük, hogyha az állam községeknek életet akarunk adni: a népet a számadásból egészen kihagyni nem lehet, különben csak dologfélő győ-

Az állam
erők kormányzója.

A földbirtok.

A népet nem
lehet a számadásból
kihagyni.

nyörhajhászó előkelő gazdagok maradnának példányképnek, és csak a zsold lenne mindnyájának a lelke! — Mindig jobb lesz, ha a nép tulajdon életének öntudatában megmarad, és nem tételik mint emberi lény a dolognak háta mögé, s e módon a népesség és a területek, melyeken ezek élnek, a kezelő tisztviselőktől s kormányzó hivatalnokoktól ne csupán mint drága adózó tárgyak tekintessenek. Az önzés nélküliek legjobb szándékkal behozhatnak ugyan ily rendszert, de utódjuk véletlenül más természetűek lehetnének s ily körülmények közt a viszonyok méltósága elveszne; ellenben oly számos családok létele, kik földbirtokuknál fogva tulajdon lábukon, és nem a csinált körülmények kegyelme által fön állni képesek, védelmül szolgálhatnak. — Hogy főre ne értessünk ki kell mondanunk, miszerént nem jól volna s nem is hasznos, habogy minden más egyének kizárásával csak egyedül ezen családok képviselnék a kormányzó tisztviselőket — hanem inkább gyakorlatilag kivihető, és igazságosnak tartjuk, hogy az, kit jelenleg proletáriusnak neveznek, az állam műéletébe, s kormányzati szervezetének minden ágában, versenyezve, alkalmaztatnék, mert csak így, s ily módon lehetséges fegyelt, azaz: haszonvehető karokat és rendeket beszerezni (papságot, katonaságot és tisztviselőket).

Az alattvalóknak alkalmazása, minden különbség nélkül.

Mindenki köteles katona szolgálatot tenni.

Méltatlansága az eddigi rendszernek.

Ezen különbségnél fogva miként ez nézetünk szerint alakulandana, mely a nélkül is csak azt fejezi ki, mit a néptömeg érez, és gyakran ki is nyilatkoztat; — hogy t. i. van honvédelem, és van népvédelem, határozatlan ki kell mondanunk, hogy az állam' és nép' minden egyénei az általános véderőkhöz járulni tartoznak, még pedig ki erre alkalmas, köteles azt személyesen leszolgálni; — minden, ez ellen kigondolható ellenvetés, már előre aseptalan. Egészen más valami, az ezen kötelességnek alkalmazása! miután a régi idők óta fön álló katona állítási rendszerek, különösen az igazságtalan megkülömböztetések miatti kivételek, melyek oly igen szembetűnőleg tűntek ki, — általában nagyon nyomasztók, és a tanukra nézve gyakran kebelértők valának! A holtá napjáig való hadi szolgálat, mind a fogdo-

sollakra, mind az össze irt kötelesekre nézve (a nép magasabb rétege úgy is már rögzött szokás szerént kivételes volt; mások, kiknek pénzük volt, kiválthatták magukat), a 14 évig — a 10 évig — utóbb a 8 évig tartó hadi szolgálat, egész azon rendszabályig, hogy t. i. mindnyájan, kik a korosztályokba esnek, egy két kivételt ide nem számítva, sorsot huzni tartoznak; mind ezen átmenetelek némi javítás, könnyebbités, a teher méltányos elosztása elérése után törekedtek — melyek ismét a méltatlanságig nyomasztók voltak, mert a körülmények' és viszonyok' különbsége minden tekintet nélkül maradt; e mellett mégis fen maradt azon különbség, mely a hadszolgálati terhet az egyik részre t. i. a korszakban foglalt egyénekre a sors-huzás után ráveti, és eltérve azoktól, kiket a sorshuzás nem talált, ugyanazon kor-osztálybeliek legnagyobb részének a hadszolgálat terhét elengedte, a nélkül hogy ezek s a hadi szolgálatra alkalmatlanok e szerencsért csak legkisebb kárpótlást is adnának, hogy a hadszolgálati tehertől s az ehez kapcsolt veszteségtől mentesek maradtak. Ily rendszabálynak nem lehet más okát adni mint a r ö g t ö n z é s t, mely a kiegyenlítő méltányossággal a legtöbb esetekben nem törődik. A jelenlegi rendszabályok nyomasztó terhe, évek mulva nagy mértékben fogja magát éreztetni. A j o g e g y e n l ő s é g nem kiméli az egyetlen fiút; és káros következményeket okoz az által, hogy számtalan egyéneket állapotukból s rendes viszonyukból kiragad, és alkalmatlanná teszi őket, vagy más esetben igen megnehezíti a leszolgált hadkötelesség után — előbbeni hivatásuk vissza foglalására, annyira hogy még a tanulási évek haszna is reájuk nézve elvész, sőt zavarba jönek életük 30-ik évszakában, egy más mesterséget, vagy egyéb kereset módot kezdeni. A kereskedői segédeket akarjuk itt érteni, kik a katona szolgálat után hazatérve nem kapnak állomást, mivel, a mint a kereskedő urak mondják, a boltba többé nem használhatják őket. Sok kézművesnek is ugyanez a sorsa. A különbség azonban, melyet az átmenetelek meghagytak, iszonyu aránytalan és nyomasztó, mivel az alkalmatlanok (untauglích, éptelenek) és amazok, kiket a sorshuzás nem talált, az

Ez ideig a be nem sorozottak semminemű szolgálatot sem tettek.

A kiszolgált katonának hátrányai.

A keresztény
népben szük-
ség a méltá-
nyosság.

A katonai
feláldozás.

A méltatlan-
ság kezdete.

További kára
a katonának.

állam céljának, 10 évet életükből nem áldoz-
nak, mint azok kikel a sors a zászló alá vitt! Oly ál-
lamban, melynek erkölcsi alapját a fátum religiója együtt
képezi, ott az egyeseknek ily körülmények meggyőződésük
nyugtatására szolgálhatnak; de egy keresztény népben,
ha a méltányosság érzete megkeserítettik, sokkal fájdalma-
sabb, részint tulajdon érzékenysége, részint a rokonszenv
által. A kár és veszteség, melyet az állami kötelességből
hadszolgálatot tévő egyének szenvednek, külfölből, és
sok esetekben nagyok. Mellőzzük itt egészen az élet koc-
káztatását az ellenséggel viaskodásban, de nem hagyhat-
juk szem elől az egészség kockázatását, különösen oly
korszakban, melyben a táplálás és nyugalom nem csak az
élet föntartására, hanem a testnek növényezésére és kifejlődé-
sére is szükséges; e kockázatok alá azok, kik testi
nyomorékság, vagy a sorsolás kedvezése által mentve ma-
radtak, nincsenek velve. E kockázatok, még keserve-
sebbé válnak, ha az ifjak, a nagyobb szükséglet miatt a még
fiatalabb korszakból ragadtatnak ki; ragadásnak mondjuk, mi-
vel a rögtönző urak nem veszik maguknak azon fáradsá-
got, hogy valami jobbat gondolnának ki, és még mivel a
legujabb időig is, a rögtönző urak fia a katona ruhából,
tudja isten mi okból, mindig kimaradtak. A fiatalabb kor-
szakba való belemarkolás táplálékot nyújt a mindennemű
ideglázaknak; természetes hogy itt aztán az élet műereje
a rövidebbet húzza, mivel a test növénye és kifejlődése —
a törődésekkel és nélkülözésekkel találkoznak. A kár és
veszteség a fegyver alá irottakra nézve továbbá, még ab-
ból is származik, hogy ezek életük legjobb 10 évét oda
adni kéntelenek, mely idő alatt, mivel mesterségük pályája
megszakadt, s ebben nem mivelhetik ki magukat, sőt az
alkalmat is elvesztik magukat letelepíthetni — vagy ha
mesterségek nem volt, akadályoztatva voltak bizonyos lak-
helyet keresni, hogy napi bérökből öregségükre valamit
tartálékul szerezhessenek; szóval, hogy apróbb részletekre
ne menjünk, a nélkül is napvilágos, hogy a besorozott egyén
mindig kárt szenved — míg a be nem sorozott, minden ily
nemű veszteségektől mentve van, sőt inkább abból is
hasznot húz, hogy a besorozott, az élet annyi utjain nem
fog véle versenyezhetni. De még szomorítóbb a besoro-

zottra nézve, hogy ő szüleit, atyafiait vagy gyámjait, ha ezek talán szegények volnának, inségükben nem segíthet rajtuk. Egy napszámos ugyan, a dologra egészen alkalmatlan öreg szüleit nem fogja eltarthatni, de mégis ha csak legkevesebbet tudnak még szerezni — a koldus bottól megtudja őket menteni. Ellenben négy fiu (mind a négyen napszámosok) igen szépen eltarthatják szüléiket, már pedig ha egy szegény házaspár 4 fiut nevelt fel, úgy bizonyosan a fáradozásban és nélkülözésben többet szenvedett, mint a vagyonos szülék, ugyanannyi fiu fölnevelésében. — Ne legyen hát lehetetlenné téve a szülék eránti háladatosság a szegényekben, — vagy lépjen életbe a kárpótlás. — E szempontból véve nem csekélyebb veszteség háramlik a kissébb (20 holdon alól) földbirtokosra nézve; fiának élete pályája megháborítása által, a család hasonlóképp szomorúságba kárszenvedésbe esik, gyakran pedig szegénységbe süllyed. Mind ez tudva lévő dolog, minden felé közönségesen érzik ezt az emberek, azért rémület és félelem ragadja meg a nép' nagy részét, midőn a katona állítás ideje bekövetkezik. A vagyonosakra és gazdagokra nézve, e veszteség nem tesz oly nagy hatást, puhaságuk megrövidítését kivéve, vagy legalább nem oly szerfelett nyomasztó rájuk nézve, és legfellebb is csak a megzavart élet pályája jöhetne tekintetbe. Ha a mondottakhoz képest, valami rendszert lehetséges volna feltalálni, mely a hadi szolgálat előmozdítása mellett, az igazságnak jobban hódolna; a károkat melyeket a katona állítás a szegényebb családoknak okoz, eltávolítaná vagy enyhitené; a gazdagabb fiúnak kezdett pályája megszakítását kevésbé érezhetővé tenné, — és nagy mennyiségű önkénteseket eszközölne; — — ily rendszer bály mint valóban hasznos és nagyon kívánatos, mindenkitől szíves előismeréssel fogadtatnék. „Minden férfi egyénnek sarkalatos kötelessége bizonyos évekig az államnak szolgálni“ ha ez elv igazságosnak ösmertetik el — és elfogadtatik, akkor nem marad egyébb hátra, mint az évek számát meghatározni; — ezt pedig már a tapasztalatok megalapíták, és úgy látszik, hogy ez nem is lehet másként, ha a seregek jóságát s az egyénnek kimélését tekintve életét a hadi szolgálatból kilépte után számadásba vesszük.

Szülék
és gyámok
kára.

Enyhítési
mód.

A méltányos-
ság alapítása.

Legfőbb mit célba venni akarunk az, mit már fön-
tebb is megérinténk, hogy t. i. a sorstalálta egyén 8 — 10
évet katona szolgálatba tölteni kéntelen, — a mentve ma-
radt pedig, vagy kit a sors nem talált, valamint az alkal-
matlanok titulo operae militaris épen semmi szolgálatot sem
tesznek, mely kiegyenlítő kárpótlásul szolgálna azoknak,
kik fegyver alá irattak, vagy mi az általános közjónak
szolgálna. Már pedig az eddigi dolog menetéből kilünik,
hogy a kérdéses terhet, a köteles korszakbeliek egy ötöd
része viseli, és a másik négyszer nagyobb rész, ugyan-
azon korszakból, mindentől mentes marad, a nélkül, hogy
a közjónak, csak legkissebb szolgálatot is tenne, mely
ez iszonyú aránytalanságot némüleg egyensúlyozná vagy

A földbirtó-
kosnak na-
gyobb köte-
lességében áll
szolgálni.

enyhitené! — Hogy itt méltányosságot eszközöljön az
ember, a családi viszonyok minőségére és a családok sok-
féleségére különös figyelmet kell fordítani. A népnek
földbirtokos része, mely épen mivel birtoka van, job-
ban is kötelességében áll az országot védni, — könny-
nyebben viselheti a hadi szolgálatot, mint a birtoktalan.
A 20 holdas birtokosnak még nincs oly vesztesége, vagy
legalább nem oly nevezetes, ha minden fiát katonának vi-
szik is, — mert míg ő maga jó erőben van, mehet a gaz-
daság; ha pedig ereje csökken, egyik fia meghagyatik,
vagy a katonaságból haza bocsátatik. Mentül több hold
birtoka van valakinek, annál könnyebb a fönmondott elvet
hogy t. i. „kivétel nélkül minden egyén,
hadi szolgálat fejében bizonyos terhet,
családi birtokához mérve, viselni tarto-
zik“ méltányossággal rá alkalmazni. Hogy az előttünk
lebegő rendszabálynak határozott alakot adhassunk, előle-
gesen a földbirtokot kell tekintetbe vennünk. A más élet
móduakra nézve pedig megjegyezzük, hogy egy cseké-
lyebb mesterség 20 hold birtokkal, — egy jobb mesterség
pedig 50 hold birtokkal egyenértékűnek vétethetik. A föld-
birtokra nézve a család főket XII osztályba rendezzük,
hogy a katona mentességi kárpótlást — méltányos igazság-
gal rávethessük. Ez osztályok fölállításánál egy holdra
1600 □ öl haszonvehető földet számítunk a legelővel be-
zárólag, — az erdőre nézve pedig, 3 hold erdőt teszünk

Osztályzat a
földbirtok
szerént.

egy más haszonvehető hold földdel egyértékűnek, természetes hogy a kedvezőbb módosítás a nagy hegyekbéli erdősegre nézve a fejedelem akaratától függ. —

A földbirtokra nézve tehát

1-ső osztályu birtok	200,000	holdat	
2-ik „ „	100,000	„	
3-ik „ „	50,000	„	
4-ik „ „	10,000	„	
5-ik „ „	5,000	„	
6-ik „ „	2,000	„	
7-ik „ „	500	„	
8-ik „ „	100	„	
9-ik „ „	50	„	
10-ik „ „	20	„	
11-ik „ „	4	„	
12-ik „ „	0	„	azaz keve-

sebbet négy holdnál foglal magában, egész a semmiig.

Ezen fölállított osztályokban külömbféle csoportozatot lehet megkülömböztetni, és pedig az 1-ső hat osztály oly csoportozatot képez, mely azon családokat foglalja magában, kik megélhetnek, a nélkül hogy gazdaságukat maguk kezelni kéntelnének. A másik csoportozat 7-től bez. 10-ig oly családokat, kik a gazdaság vitelében személyesen részt venni, s annak művelésébe befolyni, s rendesen jelen lenni kéntelenek. A 11-ik osztálybeli családfők pedig élelmük egy részét más ember határán dologgal vagy kézművel szerzik, s végre a 12-ik oszt. családfők vagy segéd munkára vannak utasítva, mint a 11-ik osztb., vagy egyszerű napszámosok és szolgák. — Az itt fölállított két csoportozat, és két különvált osztályzat után — az ország népességénél könnyen kivethető és megmérhető azon hatás, melyet az ifiak távolléte családjukra, vagy önmagukra gyakorolnak.

Mielőtt az osztályok külömbfélesége szerint a kárpótlási pénzmennyiség kivetésével, melyet az illető egyének a katona szolgálathóli kiszabadulásért fizetni tartoznának, tovább haladnánk, legyen szabad a jogos elvekről, melyek ily nemű rendszabály alapjául szolgálhatnak, némelyeket előhozni: itt azonban el kell térnünk a divat államtól és vissza tekinteni a történelemre, melynek

Vissza tekintés régiebb időkre.

Rögtönzések.

elhanyagolása mindig megbosszulja magát. Egykor a hatalmas mágnás, nagy birtokainak jövedelméből tartozott (ben a hazában) zászló aljakat tartani. E banderium fenntartása az illető uraságnak évenként bizonyosan többbe került, mint a mennyit az 1855. évi adója tett. A nagy birtok dignitást adott neki, és ezen méltóságért — ehez megfelelő szolgálatokat tett. De ki engedte el ő magosságának — az állam és polgártársai kárára — azt a régibb időben szolgált többet? A feleletet e szóban körülmények akarják összepontosítani. De kérjük, ezen körülmények nem voltak-e nagyobb részt a rögtönzések (Expedienzen) gyümölcse? — A rögtönzéseket mi nem kárhoztatjuk el egészen, mert bizonyos nagy veszedelmekben, az egyetlen kéznél lévő mentő eszközök — de jóvá sem hagyhatjuk, ha a rögtönzések miatt azon alapelvek, melyeken a státus nyugszik, annyira eltűnnek szem elől, hogy egészen feledékenységre mennek, s az alapelvek helyett csak rögtönzések maradnak fen. A helyre állított béke után, legelőbb is valami rendről kell gondoskodni, és ha ez megvan alapítva, a státus elveire, melyek hajdanában a méltányosság után törekedtek, visszatérni; de nem is lehet ez elveket mellőzni, ha az államnak — nem csupán csak írásban kell küldőjeit végezni.

Némely országokban ezen elvektől, melyeken az ország védelme fekszik, annyira eltávoztak, hogy a nép alját, erővel befogták, s megköltözve meglánczolva hurczolták a zászló alá s a csapatokba besorozták. A jobb nevelésű emberek, természetesen, nem örömet léptek ily kiválogatottakkal ugyanazon sorba, mert 1-ör a közelebbi érintkezés az asztalnál és háló szobában épen nem volt vonzó. 2-or a következmények miatt is már, melyek ily gyülekezethél ki nem maradhatnak t. i. a szigorú fegyelem, melynek passiv és activ oldala mindég kellemetlen. A szabad földbirtok, az álló seregben, mely mindinkább elkerülhetetlenebb tényező lett a státusban, csak csekély számú tisztek által volt képviselve, és a földbirtokos ily módon, az állam-elv fonáksága kitüntetésével azon cselekvényből, mely birtokának védelmét képezte, kizárva maradt, meglegedvén beleegyezve azon engedélybe, miszerént oly

egyének, kiknek semmi birtokuk sem volt, a hon védelmére besoroztassanak.

Az öreg Romában, elvből, az ily egyének, kiknek birtokuk nem volt, a hadi szolgálatból egészen kizárattak — és ezek csak rendkívüli esetben t. i. ha a státus élete forgott veszélyben, vétettek fel a légiókba, sőt ily kivételes esetekben a rabszolgák is, kik azonban ezen fölvétel által ipso facto már szabadokká lettek. Romának benső eseményei legszorosabb viszonyban állottak a katona szolgálattal s a hadköteleességgel, miként ez követelve és leszolgálva volt. A plebejus, ki háboruba indítatt, állapotának szemügyre vételét kívánta, méltányosságot kért, és meg is nyerte; később megjutalmaztatott a gyarmatokban, s végre midőn csak a dictatori hatalom volt képes a rendet helyre állítani, a tulajdont védelmezni, ez adott alkalmat azon rögtönzésre, miszerint a földbirtokosokat elkergették, s fekvő jószágukat a légiók közt felosztották. Machiavelli a rögtönzés csodálója, éles esztét különösen az öreg Romának tanulmányozására fordítá, s a romaiak állapotát, az ő idejebeli olasz állapottal hasonlítá össze; de csak egyoldalúságot talált ez összehasonlitásban, mert éppen az ő előtti korszakban, Italiának legtöbb szabad státusai a Signorik hatalma alá estek, kik igenis gyakran jöttek oly helyzetbe, hogy nem volt más menségük, mint a rögtönzéshez (Grpebien) folyamodni. Machiavelli nem vette a státusokat öröklő dynastiával szemlélet alá, noha alkalmilag Franciaországot, jól rendezett királyságnak nevezé, s annak katonai elrendezését csodálta. Machiavellinek legnagyobb rögtönzési hőse Borgia Caesar, nem volt képes államát megalapítani s felépíteni, mivel egy körülményt, Machiavelli állítása szerint, a számadásból kihagyott. Hasonló esetben, többnyire mindnyájan hasonlólag találják magukat, kik a nincsmás módból, a rögtönzésből élnek különösen pedig azok, kik a rögtönzéseket mint állami talpköveket használják fel, — az alapkövek egy részét meghagyják ugyan, s az új államba felhasználják, de csak azért, mivel nem lehet sem eltávolítani sem nélkülözni azokat; azonban mégis elhanyagolják, talán szántszándékkal, annak megerősítését. — Egy véletlen, egy imponderabile, egy vakeset, egy nem

Összehasonlitás Romával.

A katona szolgálat befolyása a földbirtokra.

Machiavelli nem ósmerte a státusokat örökös dynastiáival.

remélt valami — ölég — hogy ily rögtönzésre épített ter-
veket megsemmisítse, s ekkor nem marad egyéb hátra,
mint meglepettetésüket kinyilatkoztatni, nehogy
saját kevés belátásukat, hanem egyenesen az eseményeket
okozhassák. A meglepett arcok közönségesen nem igen
mutatnak szellemdús vonásokat, s az ily embereknek csak
abban lehet vigasztalásuk in magnis voluisse sat est (hogy
nagyot akartak). Ez a személyre nézve csak úgy lehet
valami, ha a tárgy egyoldalúsága a nagyságot le nem ront-
ja, a jobban értesült emberek ítélete előtt. Általában úgy
látszik, hogy a rögtönzések nem képesek valami tartósat
alapítani, gyakran nyúlnak azon pillanatnyi jobb után, mely
épen a tartós jónak ellensége. Bölcsességnak hisszük, ha
a nép életben jó elv uralkodik, melyet szükség is fön-
tartani, ébreszteni, ápolni és felhasználni, ily elv p. o. onus
inhaeret fundo, vagyis a földnek védelmezése a földbir-
tokost illeti, azaz a haza védelme a földbirtokban áll —
legalább a régiebb időben ez volt az igazi értelme. Azt
mondák, hogy a földbirtoki vagyon, természeténél fogva
nagyon különbözik minden egyéb vagyontul, de nem volt
szerencsénk ez állítás begyőzését, vagy a különbség fel-
világosítását hallani. Azonban itt felhasználjuk e külömb-
séget, és elfogadjuk elvben, hogy t. i. minden más birtok
felett csak a földbirtoknak van valódi tartóssága! Hisszük
is, hogy a földbirtokos szerencsétlen esetekben, ha a csa-
pások nem olly szerfelett nagyok, hogy ezek miatt birto-
kát megcsonkitni, vagy azt adóssággal elterhelni kéntelen
volna, dignitásából keveset, vagy épen semmit sem veszti.
Ellenben az ingó vagyon tartóssága, mindig a véletlen kör-
ülménytől függ — s az ily tulajdonos minden balesetknél
hitelét veszti, hitelét, azaz dignitását. A földbirtokra min-
dig nagyobb biztossággal lehet az adót rávetni, mi már
magában is a nyiltszívűség dignitását képezi,
mi a birtokosra vissza sugárzik, — és mivel a földet fel-
lehet mérni: biztos alapot nyújt a kötelesség kivetésében,
— mely alap és kivetés, minden más vagyonnál — ellit-
kolhatósága miatt, és a mennyiség gyakori változása miatt
is nem biztos, nem tökéletes.

Mivelhogy a védkötelesség mint fönnebb hallottuk,

A rögtönzés
nem alapít
semmi tar-
tósat.

Külömbőség a
földbirtok és
más birtok
közt.

nagyobb mértékben illeti a földbirtokost, és a földbirtokban bizonyos méltóság van — úgy tehát a földbirtokos családok, mint a régi időkben, a benfekvő státusnak alapját képezhetik, ha általában a státus létnek szélesebb alapja szükségesnek ösmertetik el. — A hadkötelesség (a földbirtokhoz inkább, mint más kategóriákhoz kötve) emelni fogja a földbirtokosoknak méltóságát, kik még rossz kedvükben is, ha élet kérdés nem forog fön, a legártatlanabb emberek, mivel ők szétszórva élnek, és bővebb okok nélkül nem igen örömet hagyják el házukat; e mellett legnagyobb érdekükben áll, hogy a rend és béke meg ne zavartassék, — testületbe foglalva pedig, ők legtermészetesebb és leghathatósabb védfalai az államnak minden dúló felforgatások ellenében. Továbbá zenebonájukat vagy kihágásukat legkönnyebb megelőzni s elnyomni; másrészt a később számonkérő igazság tapintható valódi ingatlan zálogot talál, mihez kötheti magát. Ellenben a földbirtoknélküli, csupán csak pénzemberek közönségesen titokba járnak, nékiek az ország szerencsétlensége jó alkalom nyere-ményes üzletek csinálására s gyakorlására, ha pedig veszelő fenyegetne — odább állnak.

A földbirtokos előnye.

Az általunk célba vett alapnál fogva, lehetségesnek hisszük azon rendszer föllállítását, mely mint a kötele-ségek vezérfonala a legmagosabbat a legalacsonyabbal összeköti — s mely mint szervezett egész, mutatkozik. Az ipar és kereskedelmi érdekek azonban ne legyenek oly szerfelett pártolva, hogy a föld minden tekintetbe lealacsonyítva, s csak mint együgyű portéka tűnjék fel. A földbirtok a kormány csekély segélyével, mindig fentartandja magát maga méltóságában, ha a földbirtok tulajdonosságának személyével tartozásokat, jövedelméből pedig adókat fizet. Mellesleg legyen szabad megjegyezni, hogy Angliának nemessége — az országnak véghetlen ipar és kereskedelmi érdekei daczára is — tekintélyét, mely most már csak nem egészen letűnt, még korántsem látná megcsor-bitva, ha földadót fizetett volna. Természetes azon érdekek ott túlnyomó uralkodásra jutottak, melyekből az állam kormányzó szereit megtudta magának szerezni.

A földbirtok mint alapot véve a kötele-ség vezér-fonalát ad-hatja.

Anglia.

Aranylagos, számos gazdaságokat kívánunk ha-

Kötött gaz-daság.

tározott mennyiségű földekkel, miként ezek már az austriai főherczegségben léteznek. Kivánjuk hogy a kormány, ha p. o. vasut által, vagy más nyilvános építkezések által e gazdaságok megcsorbittatnának, a kisajátítási ügyet ne engedje addig befejezni, míg a vállalkozók, az ily megcsorbított gazdaságot ép annyi földdel, mint a mennyit elvettek, ki nem egészítik, és hogy a kisajátítás az utolsó működésben mindig a határozatlan földekre vagy községi jószágra essék — ha netalán határozott földeket kellene feláldozni — hogy az ily megszabott gazdaságok teljes ép-ségben fönmaradhassanak. Kivánjuk hogy minden falunak legalább is $\frac{2}{3}$ rész területe, az ugyanazon községben letelepedett lakóknak tulajdona legyen s tulajdona is maradjon; a hol pedig jelenleg kevesebbel bírnak, a meglévőt megtartsák, s arra törekedjenek, hogy $\frac{2}{3}$ részre felvigyék — nehogy a város lakói minden falusi földnek tulajdonosai legyenek, s a falukon csak kevés földbirtokos, s ezek mellett csupa napszámosok maradjanak fen; kikből aztán nagyon kevés jó katona válik, (noha ily lakosság, bérelt katonákat jókat, vagy ha az állítottak a helyetessekkel összekevertetnek, derekakát szolgáltattat) — különben mind ez majdan az ország civiisationak mérvétől fog függni, a szerint t. i. miként a lakosok köteleességükről gondolkodni szoktatva leendenek, vagy pedig mindig a kényelmes nem gondolásba fogva maradnak.

A falu $\frac{2}{3}$ földje mindig az ott lakó parasztok tulajdona legyen.

A kötele-ségből szolgáló proletá-rius közön-ségesen ke-vésbé jó ka-tona.

Külömb-ség a földbirtokos és birtok-talan fia közt.

A férfitas tulajdonok elérésére a néptömegben leg-hatalmasabb eszköz a földbirtok. — Az örökölt földbirtokostól származott és neveltetett férfi egyén, mindig kevesebb neveltelenséget, kevesebb aljas szokásokat fog mutatni, mint a zsöllér vagy napszámos fia, e mellett az első sokkal hamarább magáévá teszi a rendszeretetet, bé-kes magaviseletet és a tisztaságot, mint az utóbbi; e kü-lömb-séget az altiszt azonnal észreveszi, midőn ujonczok érkeznek. Természetes a falusi proletárius gyermeke, néha olyasmit lát szüleinél, mit ezek elrejtene, s a lopott tárgy egy darab vad, egy darab fa stb., elrejtésénél a gyermek mint segéd működik, az apa számára tagadni és hazudni tanul; felnő a nélkül hogy a vagyont általában becsülni ta-nulla volna, kivévén az élvezet pillanatában. Már most

ehez, ha elegendő religiói tanulmány és annak gyakorlása nem járul, — az ily süppedő, ingó földre mit lehet építeni? Azon katonák, kik gyermek- vagy ifju-korukban religiói oktatást nyertek, könnyen megösmerhetők amazoktól, kik t. i. religiói tanításban nem részesültek, mert az előbbinek kedélye az intésekre sokkal fogékonyabb mint emezé; könnyű volna itt számtalan példákat felhozni, ha hosszadalmasak akarnánk lenni, egy megjegyzést azonban legyen szabad még tenni. A nagy számú birtokos parasztok a falukban, épen nagy számuk által gyakorolnak jó hatást a birtoktalanokra; és hogy ily falukból került ujonczok jobb természetűek, mint azok kik oly helységekből jönnek, hol a proletáriusok képezik a lakosság nagyobb számát, az tény. E nézetnél Magyarország és Galliczia van szemünk előtt; — a különbség kedvéért, vissza kell emlékeznünk még azon tényre is, melynek valóságáról minket az austriai olasz ezredbeli tisztek biztossá tettek, t. i. hogy az olasz falukból jött, és a mondott ezredbe lépő ujonczok közönségesen jó természetűek, békés magaviseletűek és engedelmesekek voltak, míg a városhól jött ujonczokkal keverve általában az öregebb katonákkal éltek, hol aztán egy év múlva egyiket a másiktól nem lehetett megkülömböztetni. *) Ez eredeti jó természetét a falusiaknak, noha nagyobb részt napszámos lakosságból kerültek ki, — a falusi papok tevékeny hatásának kell tulajdonítani.

Az eddig mondottakban különbféle dolgokat érintettünk és jelöltünk meg, mivel e tárgynál különbféleket is kellett tekintetbe venni, annyival is inkább, mivel a hadköteles egyének a legkülömbféle viszonyokból kerülnek ki. Mi nem tudjuk tárgyunkat egy egészen bevégzett rendszerbe hozni, ily feladatnak tökéletesen megfelelni gyöngéknék érezzük magunkat, nem is törekedünk egyébbre mint 40 évi tapasztalásunkból szerzett nézetünket közölni, azon nyomasztó teher eltörlésére, melyet a seregbe való idézés, vagyis a katona állítás gyakorol, valamint értekezni arról, mi nézetünkhez csatlakozott, t. i. előadni azon kötelességnek fonalát, mely a könnyebbités kivitelét lehetővé teszi.

*) Saját tapasztalásunk által is meggyőződünk, midőn szerencsénk volt Itáliában ily csapatok ügyébe működni.

A falukról
jött olasz
katonák.

Legelőbb is a hadi szolgálatra ép, alkalmas, de egyetlen fiut vesszük föl, kinek kedve szerénti választhatása marad, önként katonának menni, vagy e katonai szolgálatból magát megválthatni. — Miből álljon tehát e kiváltás? 1-ör egy bizonyos pénz összeg lefizetéséből, 2-or személyes polg. szolgálatból, 3-or még két különös pótlék tartozásból. Megjegyezzük egyszersmind, hogy a fegyver viselésre alkalmatlan egyetlen fiura az első (6) hat osztályban, a mondott 3 pont épen úgy rá alkalmazható, mint a seregbe lépő alkalmasra, — ide tartozik még a fi-gyermek nélküli házasság, valamint a 7. és 8. osztályban a magtalan házasság is.

A pénz összeg volna tehát birtokához mérve,

Első feltétel, pénz pótlék.	1-ső osztályra	200,000 hold után	500,000 fl.	Ha pedig ezen kérekszmokat a holdak többsége felülmúlja, minden hold után következő pótlékot fizessék:	4 ft.—
	2-ik	100,000	200,000		3 „ —
	3-ik	50,000	75,000		2 „ 30
	4-ik	10,000	15,000		1 „ 30
	5-ik	5,000	6,500		1 „ —
	6-ik	2,000	2,500		1 „ —
	7-ik	500	1000		1 „ —
	8-ik	100	700		1 „ —
	9-ik	50	500		1 „ —
	10-ik	20	200		— „ 30
	11-ik	4	50		— „ 30
	12-ik osztályra	4 holdon alól	semmi fixum és csak egysze- rűen 5 forint minden holdtul;		— „ 30

— azon családok pedig, kiknek épen semmi birtokuk sincs, megtarthatják egyetlen fi gyermeküket minden további pénz összeg fizetése nélkül.

Második fel-
tétel, szemé-
lyes szolgál-
lat.

A személyes polgári szolgálat, melyet a katonaságból megszabadulandó egyetlen fiu, az említett pénz összegen kívül leróni tartozik, abban állana, hogy szellemi tehetsége szerént, valami polgári hivatalban vagy tanodában 10 évig szolgálna, még pedig a 6 első osztályban tulajdon költségén és tartózkodása helyén kívül is, — a következő 4 osztályban (t. i. 7. 8. 9. 10.) csak tartózkodása helyén, hanem szinte tulajdon költségén, a két

utolsó osztálybeliek pedig bizonyos esetekben némi jutalmazással. E személyes szolgálati rovatba esnének külömbféle hivatalok, alkalmazások, biztossági és közbátorsági szolgálatok, sürgős községi munkálatok, gyámságok, törvénytörvényeséki ülnökségek, oskolamesteri hivatalok, országos gazdasági egyleti működések stb. Ezen szolgálatok nagyobb részt azonban könnyebb neműek volnának. Az utolsó három osztály mindegyikére nézve a szolgálati 10 évet méltányosan meglehetne rövidíteni. — Az egészben az a fődolog, hogy valami jogot vagy jogformát alkassunk, mely a sajátságos okokban gyökeredző ellenszegüléseket legyőzze. Minden egyetlen fiúnak, s ehez hasonló állásúnak meg van a szolgálati könyvetskéje, és minden községnek a szolgálati rovatja. Uly módon az egyetlen fiu személyes polgári szolgálata által, mint épen megjeleltük, és még azon egyének szolgálata által, kiket a kiváltott egyetlen fiuhoz egyenlítettünk, — nagy számu ifjak fognának a kormány rendelkezésére készen állni, kik szolgálatukért, az államnak egy fillérbe sem kerülnének! ezek egy része mint tisztviselők, más része mint irnokok alkalmazhatnának.

Az állam ingyen kap polgári szolgálatokat.

A pótlék teher, melyet az egyetlen fiu a hadi szolgálat kiszabadulása fejében még leróni tartozik, a következőből áll: 1-ör minden egyetlen fiúnak családja, birtokában levő szántó földjének század részét ($\frac{1}{100}$) a kormány rendelkezése szerént fogja mivelní — a jövedelem a családé marad. Ezen feladott teherrel legyen egy részt a mezei gazdának ellenszenve legyőzve, melyet ő minden javított új gazdálkodási mód ellen tanusít, és a lehetőség megadva, ezen új, vagyis jobb gazdálkodást behozni, a meglévőket bővebben terjesztetni stb. Az e tárgybani eljárást a mezei gazdászati és kertészeti társulatoknak kell átadni (e tagok tevékenységét, nézletünk szerént, mint hadi szolgálatot lehet be tudni titulo operae militaris). Nem lesz mindig szükség, az ezen teher alá esendő szántóföldeknek egész összegét művelésbe venni, sőt illendő lesz pótlások által — azonban csak helyben hagyott czélokra — az egyiknek terhét (nagyobb birtokosnak) ha kívánja, módosítani, és ez által a másiknak (kissebb birtokosnak) ne-

Harmadik felvétel, földművelés.

vezetes költségét fedni, p. o. egy 10 ezer holdú családnak birtokában van 3 ezer hold szántóföld, ebből 30 holdat tervünk szerint 10 évig a kormány rendelete szerint tartozik művelni. E család bizonyos évben ez által kellemetlenül érezni magát, vagy általában e teherből szeretne mentül elebb megmenekedni, azért attóli feloldozását fogja kérni. Szomszédságában van egy birtok, melyből aránylagosan 5 hold szántóföld, ugyanazon teher alá van esve, mely itt 80 □ ölet vesz igénybe. Ha már most azon család, ezen 80 □ öl szántóföldre drága magot, trágyát, s talán még egyebet is ad, mit a gazdasági egylet méltányosan és igazán megítélhet, úgy mindketten, tekintve e terhet, megtették a magukét, s ez által egy lehető mód nyílik a közjó hasznára valamit előmozdítani, a mi, ily előjáró munkalat nélkül elmaradt volna. A gazdasági egylet tevékenysége ezen szín alatt az országos földművelésre jótékonyan fog hatni s e mellett még azt is nyeri: hogy tagjai különbféle vidéki gazdákkal érintkezésbe jövéen, egymást buzdítva, tanácsot adva, jobb gazdálkodási módot hozandanak be. Termesztése a buzérnak (Strapp), a festő csüllengnek (Waib), sáfránnak, és más egyéb oly fűnemeknek, melyek az országban jól tenyészhetnek, de mai napig még mindig külföldről hozattatnak. Azután szaporítása a repcze termesztésnek, a takarmány fűveknek, dohányynak, kendernek, selyembogárnak stb. mind e rovatba esnének. A földnép ellen-szenve gyakran panaszokat idéz elő minden új gazdálkodási mód ellen, sőt még az okosabb gazdák is megvetőleg szólnak az új eszközök: mint vetőgép, cséplőgép stb. ellen, — a mi elrendezésünk által a lehetőség volna megnyerve, felsőbb hatóságilag némelyeket megparancsolhatni. Igen sok esetben szükséges az embereket rá kényszeríteni, hogy némely — még előttük új vállalatba ereszkedjenek, minek gyakorlatában aztán ahoz érzelmet és kedvet kapnak. Ilynemű kísérleteknél p. o. tíz esetben csak egyszer sikerüljön, bizonyosan utánczókra talál. Panaszkodnak a tőke hiánya miatt, mely a példány-gazdászathoz oly elkerülhetlen szükséges — az általunk szándékolt elrendezés által, alkalom volna adva különbféle kísérletekre és tapasztalatokra, melyek egyébként mibe sem kerülnének, mint

hogy a gazdasági egyletek tanulmányukat ráfordítsák; belátásuk az alkalmazásnál minden káros nyomást távol tarthatnak. Különösen hasznos és szükséges lesz a selyembogár tenyésztését elterjeszteni. Egy véletlen háboru p. o. elvághatja a pamut behozatalának útját, ekkor a selyem, ha egészen nem segít is a bajon, de legalább kevésbiti azt, közönséges időkben pedig a pamut egy részét pótolhatja.

Ha valamely családnak p. o. nincs fiu gyermeke, csak leányai, nincs hát, ki a lefizetett osztályzati tartozás után, hadkötelesség fejében a 10 évi polgári szolgálatot leróna — ily esetben tehát az 1-ső osztályu család egy mázsa selyemmel, a 11-ik osztálybeli pedig 4 lattal évenként 10 éven át azon kötelességet leróhatná. A selymet tartozniának illendő azaz megfelelő árért a gyáraknak vagy megbízott kereskedői házaknak át szolgáltatni. E módon az emberek megszoknák a selyembogár szagát; s nem oly könnyen történnék meg, hogy a selymentenyésztésnél foglalkozó napszámosok — a tenyésztő ur főnakadására, a dolgot rögtön ott hagyják azon okbul, mivel e munka nem magyareMBERnek való! A dolog kerülő ember, az igaz, mindig keres okot lustasága védelmére, de ha valóban van valami ok, úgy jó azt megőszíteni, mert talán lehet rajta segíteni. A lustaságot, mellynek alapja csak szokás vagy kényesség, parancs által szorgalomná lehet változtatni.

Lehet, hogy a nép lelkéből testéből a keletieség egészen még nem tűnt el; ily népben még sok patriarchalis érzelmű családok és egyének találkoznak, kiknek nincs kedvük testi és szellemi erejüket a nyerelemény kedvéért megerőltetni, mivel szégyenlik magukat nyervágyoknak lenni, sőt ily érzelmű emberek oda hagyják előnyös álmásukat is, nehogy gyanuba jöjjenek, mintha ők nyereszkedésből szolgálnának. Vannak, kik lelkiösmeretből cselekesznek így, vannak a mai napig; de az illy nemes gondolkodásnak utánczó leg többnyire csak lustaságukat fődik. Mind ezen esetekre a kényszerítés van kijelölve, nehogy némely munka télen maradjon. Csak attól függ néha, hogy az embereket vízbe vigyék, idővel megtanulnak úszni, s végre kedvet találnak abban. — A nagyon kedvelt egyetlen fiúért a vízbe fognak menni, azaz bizonyos természet-

tési rendeletet elfogadni, mivel kénytelenek lesznek vele, s így tetemes nyereséményhez fognak ők jutni, s a közönség is bizonyos előnyöket érrend el. Az egyetlen fiúért, mondjuk, e tehernek alája fogják magukat vetni, s azt szívesen elfogadni, sőt még a fa ültetési kötelességét is, mivel az idegláz a seregben nem ritka lütemény.

Negyedik és
utolsó felté-
tel, a fa ül-
tetés.

Ez utolsó pótlék teher, a hadi szolgálattól mentve maradás fejében, azon tartozásból álljon, hogy minden osztálybeli család, tulajdon birtokában minden hold után egy egy fát ültessen évenként, 10 egymás után folyó éveken keresztül. Az ily uton eszközölt fa tenyésztésnek hasznát és szükségességét a fától iszonyodó nép között, nem is kell bizonyítgatnunk. Azonban némely területek, bizonyos körülményekben, de még inkább a változások, melyek az emelkedő haladást eszközlik, különös tekintet érdemelnek. Hallottuk Csehországban, hogy mióta az úgy nevezett halastó nagyobb része kiszárittatott, a vidék termékenysége alább szállt, hasonló hallottunk magyarországi Fejér vármegyében, hogy t. i. a mióta a sár-rétét nagyobb lefolyó csatornák által rétre és szántó földre átváltoztatták, az esőzések e megyében ritkábbak, és most a termékenység tetemesen csökkent. Napjainkban a tiszántuli lápok és mocsárokat száritják, és a tiszta áradásait zabolázzák, — e munkálatok végével, azon vidékeknek nedvességi viszonyai veszteségbe mennek s ez által a termékenység bizonyosan jóval alább fog szállni. A sok csatornák, melyeket szükségkép építeni kell, a jelenlegi nedvesség forrását nem fogják kipótolni, itt csak a nagyszerű fa tenyésztés segíthet a dolgon. Az általunk célba vett elrendezés szerint, a nagyszerű fa tenyésztések az álladalomnak semmibe sem kerülnének; és ha a fák ültetése ma holnap életbe lép, akkor ennek szaporítása a bekövetkező kiszáritással lépést fog tartani, mert ha az egyetlen fiúk, és minden éptelen egyének közelében valamennyi kopár üres helyek el lesznek ültetve, annyira hogy a még hátra lévő tartozási fáknak már nem maradna hely — akkor a más földjén ha mindjárt távolabb is, kell kijelölni a kopár helyeket, a távolság aránylagos beszámításával. E mellett a

lehetőség van megadva, a nagyobb földbirtokos urakat rá szoríthatni, hogy erdőcskéket, s itt ott ültetvényi tartalékokat ültessenek, hogy annak árnyékába az aratók jó izüen s jó kedvel költhessék el ebédjüket, és ne kéntelenitessenek 16 óra folyásig a nap hevében, (hol a langyos víz fel nem frisítheti őket,) egy kis árnyék után sovárogni. — Fa gyűlölő népre goldoltunk.

Minden népben fönmarad valami ősi típusából, így p. o. a német, mint az erdőbe tanyászó nép utódja, ha csak szerét teheti, poharát a fa alatt üríti ki. Az olasz, mint a barlang lakók unokája, még a csapszékben is nagyon szereti, ha egy kis elzárt helyet talál, hol észrevétlenül megülhet bora és társasága mellett, és a keletiek — ezeknek szabad kilátás kell! — azért tapasztalhatni, hogy a fákat kivagdadják, hol erre minden ok hiányzik; ezt csak a magos plánták eránti ellenszenvből lehet megmagyarázni, s így a fa tenyésztés előmozdítása tekintetéből is alkalmazandó lészen a kénszerítés formája. Ha az egyetlen fiu éppen semmi polgári hivatalt sem képes leszolgálni, akkor e szolgálat helyett még egy második fának ültetését kell rá vetni.

Minden ifju a 12-ik osztályból megfelelő testalkotással mielőtt besorozási korát elérte, a katona szolgálatba szabadon önként beléphet. Minden ily önkéntes 20 pft. felpénzt kap a kezire, tiz évi szolgálata után pedig 100 pft. jutalmat. Ellenben a földbirtokos fiai a többi (1—11. osz.) ha mindjárt önkéntesen és idő előtt lépnének is a seregbe, csak a közönséges 20 pft. felpénzt kapják, hanem joguk legyen béke időben 6 évi szolgálatuk után szabadsággal haza menni, hol aztán megházasodhatnak s otthon maradhatnak a háboru kiütéséig. Födolog hogy igen sok önkénteseket kapjunk.

Miután elöadtuk, hogyan értjük mi a földbirtok termesztét — tekintve mennyiben tárgyunkhoz tartozik, hogy t. i. a földbirtokosnak egyenes kötelessége az álladalmat, melynek területéből egy részt bír, személyesen védeni; és hogy lehetségesnek látjuk, ha e kötelességet a seregben személyesen le nem szolgálná, más egyéb, evvel felérő szolgálattal kipótolni; e mellett tekintetbe vettük az egyet-

Minden népben fönmarad valami ősi típusából.

Katonai felpénz.

Visszapillantás.

len fia családja éránti kegyeletet is — ezt azonban még sem találtuk elegendő oknak arra, hogy a kárpótlás lerovásától mentve legyen. Miután az egyetlen fia kötelességét elősoroltuk, valamint amazokét is, kik hibás testalkotás miatt a hadi szolgálatból kimaradnak *) — s kiknek szolgálatai bizonyosan a közjónak és a birtoktalanoknak is javára leendenének; — miután a földbirtok ilyen kötelességgel diszesítve érdemet és méltóságot szerez — és a seregben kiszolgált proletárius fia épen a hála következtében szolgálati kegy díjjal jutalmaztatott, és minden további polg. hivataloskodástól ment, mi a kiszolgált katonát szabadalmasnak bélyegezi, szinte méltóságot kap, s így mindketten: földbirtokos és proletárius jó támaszai lehetnek a monarchiának, mivel az autoritás legbiztosabban és legillendőbben nyugszik a méltóságon, és viszont a méltóságokat csak egyedül a monarchia képes fentartani és az illetlenséget, mire ezek alkalmat adhatnának, lenyomni; nézletünk ezen részét bevégezni sietünk, csak egyet akarunk itt közelebb még megérinteni t. i. a három első osztálybeliek megváltási összegét.

A három első
osztályokra
vetett meg-
váltási pénz
összeg.

Az első három osztálybeli magas földbirtokosok (1. 2. 3.) azoknak utódjai, kiknek banderiumot kellett tartani — mely kötelességtől ők törvényesen soha fel nem oldoztatnak. Az általunk rájuk vetett megváltási díjt 500, 200 és 75 ezer ftot. nem lehet ugyan számtani arányokkal rájuk illeszteni, valamint a többi osztályoknál sem szolgálhatott a számtan vezérül a megváltási összeg kivetésében, sőt inkább a személynek magos méltósága képezte a geometriai számnak tényezőjét — e szerént a megváltási összeget az egyetlen — vagy valamennyi fiuért ezen 3 osztálybelieknél nem egészen a földmennyisége — hanem mintegy a banderiumi kötelesség kicserélése illetőleg beváltása képezi; — azért igazságosnak látszik az említett pénz összeget általuk min-

*) Itt szerző valamire hivatkozott, mit kimerítőleg nem lárgyalt. Úgy látszik, hogy az épteleneket általában úgy akarta tekinteni, mint az egyetlen fiukat, de még is méltányos tekintettel.

den 20 évben egyszer leszolgáltatni, és ezen családok' minden fiának önkényére hagyni, miszerint katona, vagy polgári állomásban, vagy tanodákban akar-e szolgálni; de minden esetre a két teher fentartása mellett t. i. szántóföldje $\frac{1}{100}$ részét a kormány rendelete szerint műveltetni, és birtoka holdjához számítva, fákat ültetni. E két utolsó pótlék terhet a papság javaira is kilehet terjesztetni.

A városi lakosoknak legnyomósabb részét képezik az iparosok és ezekhez hasonlóak. Szívesen emlékezünk azon közmondásra „a m e s t e r s é g n e k a r a n y a l a p j a v a n ,” és ha miez értelemben az igazság nagy részét találjuk, e kereseti módot is olyannak tartjuk, mely fontossága és érdeme tekintetéből leginkább a határozott földü gazdaság után rendezhető. Már említettük, hogy egy csekélyebb mesterséget 20—50 holdnyi birtokhoz — a jobb mesterséget pedig, azaz olyat, melynek üzletére 2000 ft. tőke igényeltek, 50 holdnyi földbirtokhoz tartjuk egyenlőnek, e szerint a mesterségeket a 10. és 9. osztályba sorozzuk. A mezei gazdának szükséges tőkéje becserkében különbözik a mesteremberétől, és még különbözbbek lesznek ezek, ha az országban feltétlenes üzletiszabadság van, mivel az első p. o. haszonbérbe adhatja jószágát és biztosított birtoknál ennek értékéhez képest mindig tiszta jövedelmet húzhat belőle, és abból talán meg is élhet; ellenben a kézműves föltétlen üzletiszabadság mellett mesterségét, mely reája nézve csak tulajdon szorgalma által nyerhet magosabb értéket, hiába adja ki bérbe, mert a bérbe adás által a szorgalom potenciája reája nézve megszűnt, ez esetben egy aránylagos csekélyebb tőkének kamatját huzná, melyből nehezen fogna megélhetni. Ezen különbségi viszonyok, — de különösen a háborgatások, melyeket a mesterember fia, ha már mestersége gyakorlatában van, s így kitűzött pályáján 8—10 évi katonai szolgálat által szenved — és a veszteség, mely családját bizonyos esetekben ez által éri — a dolog komoly megfontolását és méltánylását teszik szükségessé.

Javasoljuk tehát a mesterlegény 2 évi vándorlása után álljon be katonának és szolgáljon 3 évig, — s azután irat-

Városi lakosok.

Különbsége az iparos és földbirtokos jövedelmi alapjának.

Az iparosok katonai szolgálati ideje.

tassék a tartalékhoz; még pedig életkorának 38-dik évéig az 1-ső tartalékhoz, 38-tól 46-ig pedig a 2-dik tartalékhoz. Háborus időben az említett 2 vándor év esedik.

Tartalékiak.

Ezen tartalékiak annyiszor állítatnak be, a hányszor a kiűtött háboru kívánja, s e módon annyi ideig, míg a katonai 10 évet betöltötték. Azok pedig, kik már mint mesterek letelepedtek, a megváltási díj lefizetése mellett (a hátra lévő szolgálati éveket arányba véve p. o. a még hátralévő 7 évért 350 ft. a 9-ik osztályban, és 140 ft. a 10-ik osztályban) a katonai szolgálatlól egészen megszabadulhatnak. Valamint a mezei gazdaságokat halározott földjeikkel védtük és csonkítlanul megtartottuk, sőt ha lehetséges számra nézve még szaporítani akarjuk, úgy kívánjuk más részt, hogy a mesterségnek könnyebb öröklésére nézve némely javaslatok elfogadtassanak.

Az iparosok-
ra nézve
szükséges az
oltalom.

A mesterember családja épen úgy oda adja fiát a seregbe mint a mezei gazda, amannak arany alapja tehát, mely különben sem vagyomságon nyukszik s épen azért, s annyiival is inkább oltalmat igényel; — de a szabad ipar elvek ez oltalmat nem adhatják meg; itt ezer szűkölködő ember kívántatik, kik aztán a munka keresők versenyzését képezik — ily körülményekből eredt illetlenségeket a kormány ulasítsa rendre. A tenger melléki országban a kereset sokkal könnyebb; a ki ott a szárazon nem kereshet, megtalálja élelmét a tengeren, de a benső országnak csak egy eleme van, miből az ember megélni kéntetik, mert a folyók használata csaknem kirárolag a molnároké, kiknek fiaiból melleleg mondva jó árkászok és hidászok válnak. Minden egyéb kereset a vizen nagy tökét igényel. A folyami halászatok többnyire bérbe vannak adva, s azért más vizi keresetre csekély az alkalom, tehát a conservatismus a mesteremberre nézve, itt szükségesebb mint a tenger melléki országban. Azért mi a megmentési pénz összeget az egyellen fiura nézve, ki apjának mesterségét megtanulta, s magát e mesterségben letelepíté, bizonyos esetekben a felire kívánjuk leszállítani, p. o. ha az egyellen fiunak leány testvérei vannak, vagy ha a családot némely szerencsétlenségek találják, ha a mesterség már magában is vagy a helyiséghez képest, igen csekély hasznót hajt.

Óhajtott oltalom lenne még az iparos családjára nézve, ha oly esetben, midőn ez mint özvegy hal meg, árvái felnőtteig az üzlet folytatnának, vagy a kész portékák árultatnának; továbbá ha a mesterek czéh gyűlésében, hol a főnálló rendszabályok szerint közönségesen egy városi tisztviselő mint biztos jelen szokott lenni, egy ügyvéd is jelen volna, ki az özvegyeket és árvákat hivatalosan képviselné; — az ő jelenléte nem fogna költséget okozni, mert ezt, egy heti katonai szolgálatba lehetne beszámítani.

Következnek a nagy kereskedők, bankárok, építésszek s mindazok, kik fellebb állnak a mesteremberekénél. Ezeknek jövedelmi adójuk adna kulcsot az osztályozásra; persze gyöngébben kelletik őket megróni mint a földbirtokost, mivel vagyonuk sokkal bizontalanabb, s mivel talentumok és szorgalmuk által feltételeztetik vagyonságuk értéke. A városi házbirtokos családjá már jobban közelíthet a földbirtokosokhoz.

Nagy kereskedők, bankárok, építésszek stb.

Háztulajdonosok.

A kinek értéke pedig méltányossággal kevesebbre vehető mint egy csekély mesterség, és nem főleg nap-számból él az, a 11-ik osztályhoz tartozik.

Hátra van még a napszámosok családjá, és azok, kik ezzel egyenlők. Ezeket együtt véve, valamint a földnépét a 12-ik osztályból, a kedvelt proletárius névben foglaljuk össze. A városi proletáriusnak egyetlen fia, ha szüleinek csak egyike van még életben, vagy fiatalabb testvéreiről kell gondoskodnia, vagy öregebb leány testvéreivel rendesen közös tálból élnek (ha mindjárt csak egy részében is az évnek, p. o. télen) úgy fog tekintetni mint egy — az ugyan ily családnak hadi szolgálatra alkalmatlan fia, s a megmentési pénz összeget a kettő közül egyiknek sem kell lefizetni; ha pedig munka nélkül vannak, akkor legyenek a kormány által nyilvános munkára szorítva, még pedig katona zsolddal, katona fegyelemmel, a tartozó tiz katonai év betöltéig. Ezenkívül minden a katona szolgálatától szabad városi és falusi proletárius fia minden napi béréből tartozzon egy krajczárt hátra hagyni, mely össze gyűjtve a takarékpénztárba tétetik le, kamatait tőkésítvén, míg mind össze e takarítás 50 — vagy a helyiséghez képest 100 flra megy. A hol takarékpénztárak nem léteznek, ott a kereskedők in solidum eszközlik e kezelést, a

Napszámosok.

Egy krajczárt vissza hagyni.

hol pedig ezek nem volnának, ott 4-től 8-ik oszlálybeliek vétetnek e munkára, kik személyes polgári szolgálatot tenni kötelesek. Ezen megtakarított összegek a takarékpénztárakba maradnak letéve, míg a hátrahagyó tulajdonos életének 55-ik évét elérte, a mikor aztán kérelmére az egész összeg nékie kiadatik, kamatját azonban húzhatja mihelyst a megtakarított krajczárok az 50 vagy 100 forintot kiütik, ha pedig a hátrahagyó életének 55-ik éve előtt meghalna, a megtakarított összeget testvéreire és jótévedőire végintezileg hagyhatja, ezek hiányában pedig szükségképp a katonai állítási alapítvány örökli azt. A végszabadsággal haza bocsátott fiu, legyen az városi vagy falusi proletárius fia, miután a teljes 10 évet leszolgálta, a szabadságon töltött időt is bele számítván, kap 100 ft. jutalmat, s midőn hazájába megérkezik, kezéhez veszi azt, s többé nem áll semmi ellenőrködés alatt. A gyárban foglalkozó munkásoknak krajczárjait, a heti és napi fizetéseknél lehet lehúzni, s hetenkint a takarékpénztárba átszállítani, ezt a gyárurak tit. operae mil. tehetik, s mint személyes szolgálatuk egy részét, ha t. i. a teljes 10 évet a seregnél le nem szolgálták volna, be lehet számítani, ellenkező esetben másnemű megösmerést is nyerhetnek. Egyes napszamosok részére társulatokat lehet alakítani, melyeknek élén tulajdon választotta gondnok áll, ki őket számon tartja. A választás mindig a hatóság tudtával és helybenhagyásával történjék. A könyvviteli költségek pedig a katonai állítási alapítványból lesznek fődözendők.

Bizonyos értelemben nincs függetlenebb élet mint a proletáriusé, mivel embertársának semmi érdekéhez sem köti magát, — s mivel már el van szoktatva, inségében a segélyt vagy egyenesen a kormánytól, vagy más kitől nyerni, azért is elégedetlenségében baromi módon érezteti indulatját. Oly helyeken pedig, hol nagy számban vannak együtt, igen nagy bátorságot sőt rettenthetlenséget tanusítanak, mint hasonló esetben a patkányok. Tudatlanságuk és szokásaik visszatartják őket a rend magosabb vizsgálatától, miután tanítás nélkül, s többnyire szüleik jó példája nélkül nőttek fel, — a jót is csak az anyagi élvezetben ösmerik meg. A mesterlegények egy része sok tekintetben hasonlítanak a proletáriusokhoz, mivel azon

gyakorlás mindig tovább terjed, miszerént a mester legény már nem mint tagja mestere családjának, és nem hozzá csatolva tűnik fel, nem is ház- és asztaltársa többé, mert vele csak a műhelyben jön össze. Mentül jobban elkülönözve áll a tudatlan ember, (a munkán kívül minden egyéb körülményekben) annál szükségesebb nékie egy vezér, ki azonban, hogy minden célzás éreztetése nélkül vezér lehessen, szükségesek a társulatok, erre pedig legjobb alkalmat adhatnak a börzék, hol a szétszórt napszámok' megtakarított pénzecskéje ellenőrzöztetik. A börze apa alkalmat nyer, szavakat ejteni a magatartásról, a jóviseletről, s hol szükséges az atyai kötelességről is; így a dolog kegyeleti formát nyerhetne, s jótékony következményeket szülne. A dolgozó emberben még mindig van egy darab jó föld; csak a szokások viszik őt rossz utra; terhes napi munkája után szűk kamarájába térjen, mely a nélkül is rideg és vonzatlan — korcsmába megy. Nyugnapon szinte elhagyja kellemetlen lakását, mihelyst csak lehet — s figyelmeztetés nélkül kikerülné még az isten házáat is, — de sehová sem mehet, legalább rossz időben, a hol köteni ne kellene, s e módon mintegy kényszerítve van a pazarlásra, s elégtelen, mert a kereset kevés, nem ad elég módot a mulatságra s élvezetekre, s így az irigység gondolatai támadnak fel benne. — A börze apának alkalma van embereit össze híni, kik között ő tekintélyt nyer, mi által befolyása és hatása bizonyos alkalom a jó mag elvetésére. A krajczár fizető, ezen befizetés által magosabb rendre és a kormányra lesz emlékeztelve. Ő fizet, és látja, hogy körülötte mindnyájan fizetnek, igaz hogy keveset fizet, de alkalmilag azzal rendelkezhetik; és ha éppen nem rendelkezhetnék, azon elégtétele van, hogy adalékával tehetsége szerint a közjóhoz járul; s így kilép — kiemelkedik a baromi körből, mely se nem intézkedhetik, sem a magához hasonlóknak valami hasznost, öntudattal nem hagyhat hátra.

Szükséges a proletáriust bizonyos rendszerbe hozni.

Még két dologra kell figyelmeztelnünk olvasóinkat. 1-ör: Elrendezésünk által tekintve az iparos legényeket, elesik azon szükségesség, miszerént a hadfogadó bizottmánynál magukat h é t s z e r bemutassák, azaz munkájukat

hétyszer megszakítsák, s e mellett kisebb vagy nagyobb utazást tenni hétszer kényszerítenek. 2-or: Elrendezésünk, az ujonczokat tekintve, lehetővé teszi, miután elrendezésünk véghetetlen sok ujonczokat nyújt, hogy a gyöngék, kiket az orvos, a hadfogadás alkalmával mint olyanoknak nem ösmerhet el — kevés szolgálati idő után végkép szabadsággal haza bocsátassanak. Ez által két előny van elérve: az ifjunak élete többnyire meg lesz mentve, és a betegségi kevesebb % percent a seregben meg lesz nyerve. A városi és falusi proletáriusok fiainak pedig a lehetőség legyen megengedve, a hadi szolgálat és tartalék viszonyokat tekintve, magukat a mester legényekhez egyenlő állásba tehetni.

Diákok.

Hátra van még azokról szólni, kik magukat a tudományra szentelik! Ezek csak hadd tanuljanak míg magukat jól viselve koruk 24. évét betöltik, sőt még azon esetben is, ha a tudományokban csekély előmenetelt tennének — legalább testileg hadd fejlődjenek ki, és végzett tanulmányuk után a seregbe veendők.

Az élet többi osztályzatait tekintve, melyeket előadásunkban nem soroltunk elő, — azok részint jól vannak alapítva és rendezve, vagy igen könnyű módon lehet azokat a felállított osztályokba méltányosan besorozni.

A kormány
nyerend elő-
nyeket.

Azon törekedtünk leginkább, hogy a kiegyenlítő méltányosságnak (igazságnak) eleget tegyünk. A kormány minden, — dologra alkalmas — egyéntől, (a napszámosok egy részét kivéve) 10 évet kap rendelkezése alá, s e mellett a lehetőséget a mezői gazdaságra tetemesen hatni; továbbá kap egy könnyen behajtható tőkét, hogy abból a proletárius fiát a hadnál tett szolgálatáért megjutalmazhassa; s ezen kívül módot és eszközt, melyekkel a seregbe be nem vett proletárius fiát, megindítja és kormányozhatja.

Rendszerünk
jó hatása a
nevelésre.

A népre nézve pedig egész tervünkben nyomasztó vagy igazságtalan új teher nem hármlik, s legföllebb is, csak a keleties kényelmi előszeretetet lehet megrövidítve, mire nézve éppen jó lesz, ha az munkás tevékenységre szorítatjuk. Az oly családoknak fia, melyeknek a jobb neveltetésre módjuk van, de kinek éppen azért mulhatatlannak látszik élete módjában kényesnek, válogatásnak

lenni, kényszerítve látja magát a katonaságra adni, mely a férfiaság iskolája. Szülei pedig tekintettel lesznek hivatlatására vagy rendeltetésére, nevelésében elfogják távolítani és száműzni a puhaságot, és körükbe a komolyságot behozni, hol közönségesen büszkeség, gőg és a szegényebb ember megvetése szoktak lakni. Semmi sem képesebb az embereket egymáshoz közelebb hozni, és a születésüknél fogva szegényebb embereket is érdem szerint becsülni tanulni, mint a katona élet, mely a szenvedély éveit féken tartja, és javítja a tudatlanságot példa és tapasztalás által; — a gondolkozásban és cselekedetbeni aljasság pedig itt tökéletesen korlátozva van.

Tervünk sokaknak úgy fog látszani, mintha az valami Rendszerünk iszonyú nagy megerőltetésnek követelését igényelné, pedig a különböző viszonyoknak elrendezése és alkalmazása által csak igazságot tanusít, és sok méltatlanság elleni panaszoknak veszi elejét; — és ha éppen nagy megerőltetésbe kerülne is tervünk kivitele, azt az európai körülmények parancsolják. — A legtöbb státusokban a katonasági létszám felcsigázása nem engedi, az egyes államoknak ebbéli hátramaradását. — Azon játékot, melyet a múlt században ezen mondattal jeleltek meg: „a ki az utolsó tallért tartja a zsebében, az lesz győztes a háboruban“ nem szabad többé megkísérteni; mivel az államnak léte vagy nem léte képezhetné a bétételt; mert kevesebbért úgy látszik, már nem is akarnak játszani. Az állam férfiaknak segély forrásai és rögtönzései az európai új állapotokra már nem elegendők, és mielőtt a státus férfi a tartalék utolsó tallérjára számolt volna, bevallotta, hogy a gyarmati érdekek behatását Európára nézve elegendőleg nem vette számításba; valamint azt is, hogy Oroszország nyomását Európára késő vette észre! hát még az imponderabiliak? Csak meglepetések várhatók, ha a hazafias érzelem ennek kötelelességeivel nem vétetik elegendőképp igénybe.

Rendszerünk
szükségessége méltanyosság tekintetéből, és Európának jelenlegi körülményei miatt.

